

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
Универзитет у Београду
Факултет политичких наука

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

На седници Наставно-научног већа одржаној 16. маја 2024. године именована је комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидата Зорана Д. Ковачевића, под насловом „Ideas of Darwinism in the Classical-Realist Theory of International Relations”, у саставу: проф. др Драган Р. Симић, редовни професор Универзитета у Београду – Факултета политичких наука, проф. др Дејан Јовић, редовни професор Свеучилишта у Загребу – Факултета политичких знаности и доц. др Марко Ковачевић, доцент Универзитета у Београду – Факултета политичких наука. Након прегледа рада, Комисија подноси Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду.

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Зоран Ковачевић је рођен 21.10.1989. године у Београду, где је завршио основну и средњу школу. Након завршетка средње школе уписао је политиколошки смер на Факултету политичких наука Универзитета у Београду где је дипломирао 2012. године са просечном оценом 8,50. Мастер студије на модулу Међународна политика завршио је на истом факултету 2015. године, са просечном оценом 9,00 током студија и оценом 10 на мастер раду „Утицај Холокауста на међународне односе током Хладног рата”. Од

2015. године студент је докторских академских студија на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, на смеру Међународне и европске студије. Током мастер студија, 2014. године, усавршавао се на Универзитету у Грацу уз помоћ Go Styria стипендије за студенте југоисточне Европе. Током докторских студија, 2019. године, усавршавао се на Универзитету Ла Сапијенца у Риму уз помоћ Еразмус плус стипендије коју додељује Европска унија.

Поред ова два студијска боравка, у току сва три нивоа студија учествовао је у бројним ваннаставним активностима у Србији и иностранству. Ти програми су били истраживачки семинари, летње школе и курсеви језика. Такође је учествовао у неколико волонтерских мисија, попут мисије за праћење регуларности избора у Србији коју је организовао ОЕБС 2012. године. Од 2022. године члан је Асоцијације за међународне студије Централне и Источне Европе (CEEISA). Његов матерњи језик је српски; течно говори енглески језик и има основно знање немачког и италијанског језика. Области његовог академског интересовања су пре свега теорије међународних односа, геополитика, историја политичких идеја и политичка психологија. До сада је објавио четири научна рада у домаћим часописима и другим публикацијама из ових области. Зоран има вишегодишње радно искуство у домаћим и страним компанијама на различитим позицијама као што су менаџер техничке подршке и диспечер међународног транспорта.

Кандидат је до сада објавио три самостална научна рада на српском језику у научним часописима и једну анализу политике на енглеском језику:

- Zoran Kovacevic, “The Rise of China: A Critical Assessment”, *BSC Trends*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2023, str. 15-20.
- Zoran Kovačević, “Socijalni darvinizam u teoriji klasične geopolitike”, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Fakultet političkih nauka, Br. 25/2021, str. 61-79.
- Zoran Kovačević, “Holokaust i kreiranje države Izrael”, *Međunarodna politika*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Br. 1173/2019, str. 5-21.
- Zoran Kovačević, “Darvinizam i klasični realizam”, *Politička revija*, Institut za političke studije, Br. 55/2018, str. 109-126.

Објављени радови кандидата показују континуитет интересовања за област теорије међународних односа и геополитике. Чланак “The Rise of China: A Critical

Assessment” објављен 2023. године у *BSC Trends* бави се критичким освртом на досадашњи раст Народне Републике Кине и изазовима са којима ће се она суочавати у наредним деценијама. Централни аргумент чланка је да ће овој азијској земљи, пре свега због геополитичких и економских околности, бити изузетно тешко да у блиској будућности доведе у питање глобално вођство Запада које предводе Сједињене Америчке Државе. Чланак насловљен “Социјални дарвинизам у теорији класичне геополитике” објављен у *Годишњаку Факултета политичких наука* 2021. године преваходно анализира утицај идеја социјалног дарвинизма на кључне теоретичаре класичне геополитике. Тај рад приказује како су се идеје Чарлса Дарвина и његових следбеника постепено користиле за сам настанак геополитике као научне дисциплине. У чланку “Холокауст и креирање државе Израел” који је објављен 2019. године у часопису *Међународна политика*, аутор истиче како је геноцид над Јеврејима из Другог светског рата представљао идеалан повод за оснивање јеврејске државе 1948. године. Такође се наводе аргументи који говоре у прилог тези да Холокауст представља саставни део оснивачког мита државе Израел. Чланак из 2018. године под називом “Дарвинизам и класични реализам”, који је објављен у часопису *Политичка ревија*, представља својеврсну иницијалну подлогу за докторску дисертацију. У овом раду, аутор указује на то да су одређени принципи дарвинизма, попут опстанка, доминације и егоизма, подударни са најважнијим теоријским поставкама класичног реализма. Посебан акценат у раду се усмерава ка Хансу Моргантауу који важи за најзначајнијег представника ове теорије међународних односа.

Одлуком Универзитета у Београду – Веће научних области правно-економских наука, од 19. септембра 2023. године, кандидату Зорану Д. Ковачевићу одобрена је израда докторске дисертације на енглеском језику под насловом: „Ideas of Darwinism in the Classical-Realist Theory of International Relations”. У погледу форме и садржаја, дисертација је урађена у складу са правилима Универзитета и Факултета политичких наука. Дисертација заједно са списком коришћене литературе и различитим прилозима има укупно 204 странице. Од тога, основни текст дисертације, без библиографије и прилога, заузима 158 страница. Прилоге у дисертацији сачињавају биографија кандидата, изјава о ауторству, изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјаве о коришћењу, налазе се на страницама 200–204. Списак табела и слика се налази на страници 9. Насловне стране на енглеском и српском језику, подаци о ментору и члановима комисије, изјава захвалности на енглеском језику, сажетак енглеском и српском језику и садржај заузимају првих девет страница докторске

дисертације. Свеукупно, обим поднете докторске дисертације је 204 странице. У складу са Упутством о облику и садржају докторске дисертације која се брани на Универзитету у Београду (2019), дисертација је откуцана на страницама формата А4 са маргинама од 20 милиметара. Проред основног текста је подешен на 1 ред, при чему је величина писма подешена на 12 типографских тачака.

Дисертација кандидата Зорана Ковачевића састоји се из седам поглавља: увод, пет радних целина и закључак, по следећем редоследу: Introduction (поглавље 1); Literature review (поглавље 2); Theoretical and Methodological Framework (поглавље 3); Classical Realism and Darwinism: Hard Core and Protective Belt (поглавље 4); Classical Realism and the Shadow of Darwinism (поглавље 5); Ideas of Darwinism in the Theory of Hans J. Morgenthau (поглавље 6); Conclusion (поглавље 7).

На крају је приложен списак коришћене литературе који сачињава 589 јединица и укључује монографије, научне чланке, докторске дисертације и изворе са интернета (стр. 168–199). Уже посматрано, библиографија садржи 394 књиге (монографије и зборници радова), 188 чланака, две докторске дисертације и пет извора са интернета. Поред тога, налази се и кратка биографија аутора као и неопходне потписане изјаве о ауторству, о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјава о коришћењу.

2. Предмет, циљ и аргументација дисертације

Предмет истраживања у докторској дисертацији кандидата Зорана Ковачевића тиче се парадоксалне ситуације да се, упркос очигледном дарвинистичком педигреу у делима многих класичних реалиста, име Чарлса Дарвина, његов утицај и утицај његових следбеника ретко помињу. Како кандидат запажа, кључни теоретичари класичног реализма јесу признавали утицај биологије на човека и политику, али без дубљег залажења у детаље какав је то утицај и да ли се подлога за такве ставове налази у Дарвиновој теорији и у ономе што је деценијама касније на темељу његових идеја написано. Приметно је да су дарвинистичке идеје неретко у друштвеним наукама искључене због њихове негативне практичнополитичке асоцијације са политичким идеологијама попут нацизма, и другим друштвеним токовима који су грађени у свету с краја 19. и прве половине 20. века. Следствено томе, назире се да постоји “прикривени” дарвинизам унутар примарне и секундарне литературе у теорији класичног реализма. У најважнијим радовима Ханса Моргентауа, на пример, приметно је пажљиво и намерно

дистанцирање од дарвинистичких идеја, иако је дарвинистичка суштина евидентна и присутна. Идеје дарвинизма и његови принципи су на различит начин коришћени и упорно се манифестују у класично-реалистичком виђењу међународне политике, и кандидат примећује да се класични реализам ослања на идеје дарвинизма више него што се на први поглед чини.

У литератури из међународних односа постоје два главна приступа у вези са темом истраживања у докторској дисертацији. Први приступ тврди да су овакве идеје мање или више корисне за науку о међународним односима, док други приступ претпоставља да је оваква врста резоновања контроверзна, нелогична и заснована на крхким основама. Међутим, како то кандидат запажа, радови истраживача из оба теоријска приступа су само спорадично спомињали везу између класичног реализма и дарвинизма.

Циљеви дисертације су да се препознају и истраже идеје дарвинизма које су у основи класичног реализма. Кандидат тежи да истражи оне дарвинистичке идеје које су усклађене са и следе логику основних принципа класичног реализма попут песимистичког погледа на људску природу, борбе за моћ или опстанка. Прегледајући литературу, кандидат је утврдио празнину у досадашњим истраживањима у погледу недовољно истраженог односа између класичног реализма и дарвинистичких идеја.

Истраживачка питања од којих се полази у истраживању гласе: 1) Да ли се класични реализам имплицитно или експлицитно ослања на идеје дарвинизма? 2) Да ли су класичном реализму потребне ове идеје како би задржао свој теоријски идентитет, своју посебност и кохерентност?

Средишњи аргумент који рад развија јесте да идеје дарвинизма представљају тзв. „тврдо језгро” и „заштитни појас” класичног реализма. Истраживање треба да укаже на имплицитне везе између дарвинистичких идеја и класичног реализма.

Главни налаз овог истраживања је да су идеје дарвинизма присутне и неопходне класичном реализму, како по свом настанку тако и по суштини. Порекло тих идеја се огледа у оним теоретичарима и филозофима на којима је класични реализам изградио своју основу међународне политике у теоријском и садржајном смислу. Суштина је представљена у кључним идејама и принципима дарвинизма који се налазе у делима Ханса Ј. Моргентауа, који се сматра збиљским оснивачем класичног реализма. Као директна последица, ова анализа показује да су идеје дарвинизма део класичног реалистичког тврдог језгра и заштитног појаса.

Научни допринос дисертације је у томе што се унапређује разумевање класичне реалистичке теорије и продубљује схватање њених теоријских основа. Пружен је увид у интелектуалне утицаје који су обликовали развој класичног реализма и наглашено је имплицитно увођење дарвинистичких научних и социјално-дарвинистичких идеја у теорију. Увиди стечени овим кандидатовим истраживањем могу се односити на савремена питања и изазове у међународној политици, као што је надметање за ресурсе, борба за моћ и утицај еволуционих фактора на понашање држава.

Кандидат се одлучио да предметну тему истражи у два корака. Прво се користи историјско-аналитички приступ, који се бави дарвинистичким научним и социјално-дарвинистичким пореклом класичног реализма. Кандидат се усредсређује на препознате и непризнате утицаје класичног реализма. Оба та утицаја била су у интеракцији са дарвинистичким научним идејама, првенствено у домену еволуционе биологије, али довољно често се дотичући социјално-дарвинистичких идеја. Потом се кандидат детаљније бави Хансом Ј. Моргентауом и тиме како дарвинистичке научне идеје (конвенционалне и модерне) и социјално-дарвинистичке идеје унапређују класични реализам као теорију међународних односа. Моргентау је препознат као кључна фигура класичног реализма тј. као савремени оснивач ове теорије и њен најплоднији представник. Поменути приступ кандидата омогућава један релативно целовит приступ анализи идеја дарвинизма у класичном реализму. То је учињено историјским испитивањем дарвинистичког порекла класичног реализма, да би се потом истраживање усредредило на идеје дарвинизма у Моргентауовој теорији.

3. Кратак опис садржаја дисертације

У првом, уводном, поглављу докторске дисертације кандидат позиционира класични реализам у историјском и савременом контексту развоја дисциплине међународних односа. Износе се укратко предмет и циљеви истраживања, као и преглед излагања у наредних шест поглавља.

У другом поглављу представљен је критички преглед литературе, и оно је подељено у три дела: литература о класичном реализму, литература о биолошким тумачењима међународних односа и празнине и недостајући делови у релевантној литератури.

Први део прегледа литературе бави се стањем класичног реализма као једног од најутицајнијих и најстаријих приступа проучавању међународних односа. Традиција реалистичке мисли има своје три фазе које се истичу по својим главним представницима: античка (Тукидид), предмодерна (Макијавели и Хобс) и модерна која је започела са делима Кара и Моргентауа у периоду око и након завршетка Другог светског рата. Потом је уследила неореалистичка критика од стране Волца крајем 1970-их, и, како то запажају Бер и Вилијамс, три новија таласа критика класичног реализма који су од 1980-их година па до новијих дана проширили и продубили теоријско проучавање не само реализма, већ и међународних односа у ширем смислу (нпр. Ешли, Вокер, Лебов, Гуцини, Вилијамс, Рајхвајн, Рош, Џејмс, и други).

У другом делу прегледа литературе, кандидат указује на самом почетку да у литератури влада подељено мишљење у вези с тим требају ли природне науке, па и биологија, имати уплива у међународне односе. Отуда су и представљене биолошке интерпретације међународних односа, тј. расправе о позитивном доприносу, као и критике на рачун дарвинизма у политичкој науци и међународним односима. Неки аутори, попут О'Нила и Тајера, су били међу првим заговорницима јачег повезивања биолошких и друштвених наука, упркос мишљењима да је реч о контроверзном потезу с краја 1980-их и раних 2000-их година. Тајер је, тако, на пример, у свом социобиолошком истраживању указао на еволуционе корене рата и етничких сукоба, при чему је, како то кандидат запажа, био „главна мета оних који су критиковали продор Чарлса Дарвина и његове теорије у политичку науку уопште”. Притом, као кључни проблем за истраживаче који следе дарвинистички приступ, као и њихове критичаре, остаје концепт људске природе. Код либералних теоретичара концепт еволуције је такође присутан, мада у његовој ламаркијанској варијанти која више пажње обраћа на утицај средине на обликовање актера. У реалистичком табору, дарвинизам је посебно утицајан код офанзивних неореалиста. Тако кандидат указује на то да код Џонсона и Тајера „повезивање егоизма са самопомоћи, доминацијом и увећавањем моћи, те пристрасности припадника унутрашњих и спољашњих група у погледу страха од других, служи да се унапред гурају аргументи офанзивног реализма без да се тражи крајњи узрок у структури међународног система” (п. 24).

У трећем делу прегледа литературе указује се на празнине и недостатке у досадашњим истраживањима. Како кандидат истиче, мали број истраживача се досад бавио односом између идеја научног и социјал-дарвинизма и аргумената класичног реализма. Наводе се три главна разлога овом недостатку или занемаривању

дарвинистичких идеја у међународним односима: прво, због тога што се обично сматра да еволуциона биологија 19. века није потпуно актуелна; друго, истраживања која у обзир узимају природне науке и међународне односе су тек у зачетку и примењују се тек у последњих тридесетак година, и треће, дарвинизам се углавном доводи у везу са неореалистичким приступом па није био толико популаран у разматрању класичног реализма. Занимљиво је и запажање кандидата да „класични реалисти говоре о биолошким законима који управљају људским бићима и њиховим понашањем”, а да притом они „не улазе у детаље какав је тај утицај и може ли се пронаћи основа за таква схватања у Дарвиновој теорији и ономе што је писано на бази његових идеја”. Он се у дисертацији позиционира у својој разлици према схватањима које износи Бредли Тајер који „није довољно дубоко трагао за еволутивним доказима у вези са људском природом” и Џенифер Стерлинг-Фокер, која „није повезала појам ‘опстанка најспособнијих’ са социјалним дарвинизмом”. Такође, кандидат заузима и другачије схватање појмова прилагођавања и опонашања у односу на ауторе попут Стерлинг-Фокер, Екселрода и Седермана, усредсредивши се на начин на који је класични реалиста Моргентау „интуитивно” применио та два појма у објашњавању међународне политике.

У трећем поглављу представљен је теоријско-методолошки оквир истраживања. На почетку је разрађен истраживачки проблем и постављена су централна истраживачка питања. Наиме, кандидат настоји да истражи у којој мери су дарвинистичке идеје присутне у коренима класичног реализма, и да ли су те идеје део теоријског језгра или заштитног појаса ове теорије међународних односа. Потом је изграђен теоријски модел који се служи замишљу о научноистраживачким програмима које кандидат уводи из филозофије науке Имреа Лакатоша. Појам тврдог језгра код Лакатоша овухвата непоромењиве претпоставке и принципе неке теорије, док се заштитни појас састоји од помоћних хипотеза, секундарних претпоставки и додатних теорија које се могу мењати у складу са околностима.

У погледу метода истраживања, кандидат се служи квалитативном анализом садржаја да би се утврдило постојање одређених тема или концепата. Тако се настоје утврдити имплицитне везе, суптилне референце, метафоре или посредни утицаји који могу указати на укључивање дарвинистичке научне и социјал-дарвинистичке мисли унутар класичног реализма. Коришћењем квалитативне анализе садржаја кандидат жели да испреплете идеје дарвинизма и класичног реализма на један целовит начин, пружајући богат увид у начине како се ова два идејна и теоријска склопа пресецају.

Кандидат касније примењује овај оквир на утврђивање непрепознатих и признатих идејних утицаја на класични реализам. Тако у ред „непрепознатих” утицаја, тј. претеча класичног реализма, аутор сврстава шест теоретичара класичне геополитике: Фридриха Рацела, Рудолфа Кјелена, Карла Хаусхофера, Алфреда Т. Махана, Халфорда Ј. Макиндера и Николаса Ј. Спајкмана, чије кључне радове је анализирао. Међу препознате и признате мислиоце чије су идеје обликовале класични реализам, кандидат сврстава Фридриха Ничеа, Макса Вебера и Карла Шмита. Након што је показао како су интелектуалне претече класичног реализма користиле еволуционе и социјал-дарвинистичке идеје, кандидат се усмерава на откривање идеја научног и социјалног дарвинизма у радовима класичних реалиста, а пре свега код Ханса Ј. Моргентауа који се узима за најутицајнијег међу њима. Кандидат је показао да се Моргентау често, па и несвесно, служио дарвинистичким идејама. Поред анализе радова кључних аутора, обухваћена је и секундарна академска литература која позитивно или критички гледа на предмет истраживања. Додатни корак у анализи представља и настојање да се открију и „латентна“ значења идеја дарвинизма, што се односи на истраживање имплицитних значења за шта је важна и улога истраживача који је сукреатор значења у тексту. У ту сврху су у циљу спровођења анализе садржаја креиране категорије, тј. кодови које је потом могуће користити за анализу већег броја текстова и њихово поређење. На овај начин кандидат представља критичко гледиште према којем је теорија у „сталном процесу постајања, и дужност научника је да препозна и подсећа друге да су теорије увек предмет поновних тумачења”.

У четвртом поглављу, које се бави за тврдим језгром и заштитним појасом класичног реализма, се детаљно обрађују најзначајније одлике ове теорије, и објашњава се шта се подразумева под дарвинизмом и његовим идејама. Као три варијанте реалистичке теорије издвојени су класични реализам, неореализам и неокласични реализам који представља покушај теоријске синтезе двају својих претходника. Међу елементе чврстог језгра класичног реализма, кандидат сврстава песимистичку људску природу, првенство моћи и опстанка, државоцентричност, анархичност, морални релативизам, такмичарски светоназор нултог збира и материјализам. Међу елементе заштитног појаса, уврштени су обуздавање, стварање савезништава, дипломатија, равнотежа моћи, историја, географија, вођство, одбацивање међународног права и империјализам.

Кандидат под дарвинизмом подразумева еволуционе идеје Чарлса Дарвина, као и идеје његових следбеника из 19, 20. и 21. века. Ту се пре свега мисли на научне идеје

које обухватају еволуциону биологију, еволуциону психологију, социобиологију, приматологију, етологију, те социјални дарвинизам. У дисертацији се нарочито испитују две гране дарвинизма: прва, која се усредсређује на биолошке и научне аспекте, и друга, која се бави друштвенополитичким и идеолошким питањима. Дарвинизам и класични реализам се сусрећу пре свега у вези са концептима борбе за моћ и борбе за опстанак. Затим, ту су и суштинске претпоставке реализма попут државоцентричности и човеколиког схватања државе, што је пре свега у традицији класичне геополитике и органицистичке теорије дало схватања о држави као интегрисаном организму чија је главна сврха борба за опстанак. Негативни аспекти људске природе су такође нашли место у реалистичком опусу, при чему се истиче у први план себичност и веза са социобиолошким еволуционим виђењем доминације као једне од одлика понашања код животиња. Своје место у класичном реализму нашли су и принципи попут страха, прилагођавања и опонашања – а посебно на трагу истраживања у еволуционој психологији. Како нам кандидат предочава, концепт прилагођавања, а нарочито на трагу „динамичне равнотеже” код Херберта Спенсера и милитантних социјалних дарвиниста створио је подлогу за схватање равнотеже моћи у класичном реализму. Концепт империјализма такође је део социјал-дарвинистичке парадигме, те су овде релевантна и разумевања економског империјализма и политике моћи код Вебера, Шмита и Моргентауа. Кандидат у закључку овог поглавља указује и на то да идеје дарвинизма могу имати и неке позитивне аспекте еволуције који упућују на морално, кооперативно или алтруистично понашање (о чему су писали аутори попут Триверса, Хамилтона, Хаузера, Докинса или Кропоткина).

У петом поглављу испитују се претече класичног реализма и њихове суштински научно-дарвинистички и социјално-дарвинистички корени. Показано је да се у класичној реалистичкој мисли могу пронаћи непрепознат и признат утицај дарвинизма. Поглавље започиње са расправом о класичној геополитици и њеној препознатљивој социјално-дарвинистичкој историји. Класична (традиционална) геополитика разврстана је у две групе: немачку геополитику и англоамеричку геополитику. Научници који припадају немачкој геополитици су Фридрих Рацел, Рудолф Кјелен и Карл Хаусхофер. Насупрот томе, научници који припадају англоамеричкој геополитици су Алфред Т. Махан, Халфорд Ј. Макиндер и Николас Ј. Спајкман. Осим Спајкмана, поменути аутори званично не припадају канону класичног реализма. Међутим, с обзиром на продорност њихових идеја током формирања класичног реализма, кључно је разумети и пажљиво испитати класични реализам кроз сочиво класичне геополитике. Они су у својим делима

формирали класичне реалистичке концепте тврдог језгра и заштитног појаса као дарвинисти. Кандидат се потом бави радовима Фридриха Ничеа, Макса Вебера и Карла Шмита – три утицајне личности које су значајно обликовале класичну реалистичку мисао, а посебно мисао Ханса Ј. Моргентауа. Њихови дарвинистички и социјално-дарвинистички увиди такође су продрли у тврдо језгро и заштитни појас те теорије међународних односа. Узето заједно, кандидат је у овом поглављу показао на који начин је класични реализам суштински везан за идеје дарвинизма, јер се многи његови темељни концепти могу повезати са дарвинистичком и социјално-дарвинистичком мишљу која је преовладала међу теоретичарима и филозофима од друге половине 19. до средине 20. века.

У шестом поглављу обрађене су идеје дарвинизма у теорији Ханса Моргентауа, при чему се кандидат фокусирао на 9 кључних концепата и тема у Моргентауовом схватању класичног реализма: људска природа; трагедија борбе; моћ; опстанак; империјализам; моралност; страх, адаптација и имитација; материјализам и светоназор нултог збира. Моргентау, немачко-амерички правник и политиколог, у средишту је модерног класичног реализма. Стога је кандидат извршио детаљну анализу Моргентауовог академског рада и образложио на који начин је тај теоретичар увезан са идејама дарвинизма. Идеје изведене из дарвинизма дају смисао и обликују његово разумевање људске природе, борбе, моћи/опстанка, моралног релативизма и других. Два истраживачка доприноса су овде од посебног значаја. Прво, показано је које се дарвинистичке научне идеје и принципи поменути у четвртом поглављу дисертације налазе у Моргентауовим делима. Поред тога, кандидат тумачи Моргентауова размишљања о кључним концептима разматрајући њихово резонување са социјално-дарвинистичким идејама код Спенсера, Хекела, Хакслија, Гумпловича, Самнера и других. Поред ове групе „ортодоксних” социјалдарвиниста, у обзир су узети и аустријски и немачки милитантни социјалдарвинисти попут Хајнриха фон Трејчкеа, Фридриха фон Бернхардија и Густава Раценхофера. Друго, поред директне повезаности Моргентауа са признатим претходницима (Ниче, Вебер и Шмит), он је посредно усвојио многе дарвинистичке премисе тих непризнатих теоретичара класичне геополитике. Имајући све то у виду, ово поглавље такође излаже аргументе који подржавају схватање да се идеје дарвинизма налазе и у „тврдом језгру” и у „заштитном појасу” класичног реализма.

У седмом, закључном поглављу, кандидат укратко износи главне теоријске налазе у светлу постављених истраживачких питања и циљева, те указује на

претпостављени допринос свог истраживања дисциплини међународних односа. Из спроведене анализе следи да дарвинистичке идеје, било да су оне отворене или скривене, заузимају битно место унутар класичног реализма. Другим речима, кандидат указује на то да те идеје „утичу на темељне принципе” класичног реализма и да оне „обликују његов теоријски идентитет, доприносећи његовој препознатљивости и целовитости” (п. 157). Потом је указано на нека питања и препоруке за будућа истраживања попут историјског прегледа органске теорије у међународним односима, могућих доприноса дарвинистичких идеја унапређењу марксистичког приступа међународним односима, или разматрању других метода у истраживању дарвинизма и међународних односа попут фукоовске генеалогije, праћења процеса или мрежне анализе.

4. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Кандидат је у дисертацији уложио знатан труд да истражи и прикаже релевантну теоријску литературу која доноси увиде из неколико научних дисциплина попут филозофије, политичке теорије, историје, биологије и међународних односа. Повезујући ову литературу у критичком и интерпретативном истраживачком пројекту, кандидат је успео да укаже на место и улогу дарвинистичких идеја у ономе што су основе класичног реализма у међународним односима. Кључни теоријски допринос јесте образложење логике преноса и примена концепата тврдог језгра и заштитног појаса из Лакатошеве филозофије науке на концептуализацију класичног реализма у погледу његове дарвинистичке матрице за производњу знања о међународној политици. Кандидат је успешно изградио модел помоћу којег је концептуализовао путање и преношења одређених дарвинистичких идеја у темеље класичног реализма током 20. века преко разматрања његових признатих и непризнатих интелектуалних претходника.

Кандидат је кроз призму елемената тврдог језгра и заштитног појаса класичног реализма детаљно истражио и испитао начин на који су појединачни филозофи, друштвени научници и теоретичари међународних односа користили појмове и конципирали теорије у којима су експлицитно или имплицитно реферисали на наслеђе Дарвинове парадигме. Мишљења смо да је кандидат успео да успешно одговори на постављена истраживачка питања тако што је показао да се на идеје дарвинизма посебно ослања класична геополитика као утицајни претходник класичног реализма. Притом, утицаји дарвинизма нису директно признати у класичном реализму већ су признати

утицаји мислилаца попут Ничеа, Вебера и Шмита коју су такође били блиско повезани са социјал-дарвинистичким идејама. На крају рада, разматрања кандидата о могућностима за будућа истраживања и диверсификацију теоријских и методолошких приступа проучавању места и улоге дарвинистичких идеја у међународним односима утемељени су у ономе што је истражено у овој докторској дисертацији.

5. Закључак

Комисија констатује да докторска дисертација кандидата Зорана Д. Ковачеића испуњава све предвиђене формалне услове прописане процедуром. Дисертација је урађена у складу са прихваћеном пријавом. У раду се критички разматра литература, образлаже истраживачки проблем, развија оригинални теоријско-концептуални оквир и обрађују три уже теоријске студије. Дисертација испуњава методолошке стандарде и ниво аргументације који се захтевају од научног рада.

Имајући у виду све наведено, Комисија истовремено указује на то да истраживачки проблем који је кандидат обрадио показује, с једне стране, научну релевантност, и с друге, везу са разматрањем проблема међународне политике попут рата и мира. У том смислу, докторска дисертација представља јасан допринос теорији међународних односа, проучавању класичног реализма, те социологији научне дисциплине међународних односа у домену производње знања и концептуалне историје.

Имајући у виду да је докторска дисертација „*Ideas of Darwinism in the Classical-Realist Theory of International Relations*”, кандидата Зорана Д. Ковачевића детаљно и уверљиво образложена, с јасним ослонцем на широку теоријску литературу, као и да сам предмет истраживања представља оригинално усмерење, Комисија сматра да је рад испунио све предуслове за јавну одбрану, и предлаже Наставно-научном већу Факултета политичких наука да прихвати Извештај и одобри јавну одбрану докторске дисертације.

Комисија

Проф. др Драган Р. Симић

Редовни професор

Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Проф. др Дејан Јовић

Редовни професор

Свеучилиште у Загребу – Факултет политичких знаности

Доц. др Марко Ковачевић

Доцент

Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

У Београду, 22. јул 2024. године